

تأثیر همکاری‌های جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

حسن خوزین^۱

امیر شیردل^۲

چکیده

استدلال اصلی این مقاله این است که مقامات جمهوری آذربایجان در چارچوب اختلافاتی که با ارمنستان به‌ویژه در مسئله قره‌باغ دارند، به‌ویژه پس از مناقشه اخیر و راهبرد انتقام‌جویانه ایروان، به روابط با رژیم صهیونیستی می‌اندیشند و در این رابطه عمدتاً به دنبال دستیابی به ادوات و تکنولوژی‌های پیشرفته نظامی از این رژیم و همچنین برخورداری از حمایت لابی صهیونیستی در آمریکا برای مقابله با لابی ارمنی هستند. در مقابل رژیم صهیونیستی نیز در قالبی به روابط خود با جمهوری آذربایجان می‌نگرد که به نظر می‌رسد هدف اصلی آن مقابله با جمهوری اسلامی ایران در ابعاد سیاسی، نظامی، اطلاعاتی و حتی اقتصادی است.

کلمات کلیدی: امنیت ملی، سیاست خارجی، رژیم صهیونیستی، جمهوری آذربایجان، جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

پس از فروپاشی نظام شوروی، برخی جمهوری‌های تازه استقلال‌یافته قفقاز تلاش نمودند برای حفظ خود، روابط دوجانبه‌ای را با سایر کشورهای مهم و قدرتمند آغاز کنند. آذربایجان به‌عنوان بزرگ‌ترین اقتصاد قفقاز با داشتن ذخایر انرژی اثبات‌شده به میزان ۷ میلیارد بشکه نفت کشور مهمی در این ناحیه محسوب می‌شود. با توجه به تجربه تلخ تاریخی جمهوری

۱. دانشجوی دکتری امنیت ملی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

۲. پژوهشگر پژوهشکده نگاه ۲

آذربایجان از نقض حاکمیت و استقلال خود در ادوار گذشته، از دید باکو، غرب و متحدینش، بهترین گزینه برای رسیدن این کشور به اهداف اقتصادی و امنیتی خود می‌باشد و در این میان گسترش روابط جمهوری آذربایجان با رژیم صهیونیستی به‌عنوان ابزاری برای کسب حمایت لابی‌های صهیونیستی در آمریکا و گسترش روابط با واشنگتن و تأمین نیازهای تسلیحاتی و اقتصادی باکو تعریف شده است. رژیم صهیونیستی نیز جهت جلوگیری از گسترش نفوذ ایران در منطقه، در صدد گسترش روابط با جمهوری آذربایجان است. جمهوری آذربایجان به‌طور طبیعی و به لحاظ سیاسی، فرهنگی و اقتصادی منطقه نفوذ ایران است. با توجه به دشمنی استراتژیک تهران و تل‌آویو، حضور و نفوذ اسرائیل در منطقه هم‌جوار و همسایگان ایران نمی‌تواند برای منافع و امنیت ملی کشورمان بدون تهدید باشد و لذا حضور سیاسی نظامی اطلاعاتی و اقتصادی اسرائیل در جمهوری آذربایجان با توجه به دشمنی آشکار اسرائیل با جمهوری اسلامی ایران، تهدیدی قابل توجه علیه امنیت ملی کشورمان در ابعاد سیاسی نظامی، اقتصادی و امنیتی ایجاد می‌کند. اهمیت این پژوهش در آن است که موضوع مذکور از مسائل روز امنیتی در محیط راهبردی و امنیتی کشور محسوب گردیده و نتایج حاصل از این تحقیق جمع‌بندی مناسبی از تهدیدات امنیتی ناشی از حضور رژیم صهیونیستی در کشور آذربایجان در راستای انعقاد قراردادها سیاسی، اقتصادی و پیمان‌های دفاعی و نظامی منعقد شده بین طرفین، گردآوری و پالایش نموده و در اختیار محیط‌های دانشگاهی نیروهای مسلح، دانش‌پژوهان حوزه امنیتی و علاقه‌مندان به مسائل سیاسی و امنیتی قرار می‌گیرد. همچنین پرداختن به این موضوع می‌تواند در بازنگری سیاست‌گذاری امنیت ملی و دیپلماسی ج.ا.ایران و برنامه‌ریزی‌های کلان و اتخاذ راهبردهای مناسب ج.ا.ایران در قبال جمهوری آذربایجان جهت حفظ امنیت ملی مورد استفاده قرار گیرد و در تدوین الگوها و اتخاذ سیاست‌های امنیتی جهت مقابله با تهدیدات متصور از جانب کشورهای آمریکا، رژیم صهیونیستی و ناتو در منطقه قفقاز و ج.ا.آذربایجان کمک شایانی می‌نماید.

در خصوص ضرورت این پژوهش نیز اشاره می‌شود به این مهم که عدم آگاهی از سطح روابط و توان دشمنان جمهوری اسلامی ایران برای استفاده از ظرفیت و پتانسیل جمهوری آذربایجان موجب غافلگیری ما و تسهیل اوضاع برای ضربه زدن به کشورمان شده و عمق تهدیدات متصور از جهت حضور و نفوذ کشورهای فرامنطقه‌ای در کشور آذربایجان بر امنیت ملی ج.ا.ایران مغفول خواهد ماند.

پیشینه تحقیق

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
امکان‌سنجی بیداری اسلامی در جمهوری آذربایجان	اسماعیل کرم زاده، داعا، تهران، ۱۳۹۷	سؤال: آیا امکان‌سنجی بیداری اسلامی در آذربایجان وجود دارد؟ فرضیه: حرکات اسلام‌خواهی و شیعه‌خواهی در جمهوری آذربایجان تحت تأثیر انقلاب اسلامی ایران بوده و قابلیت مدیریت	گفتمان انقلاب اسلامی و سیاست صدور انقلاب را در این کشور دنبال کرده و تحولات آینده را به نفع خود رقم زنیم. اگرچه این کشور به سمت سکولاریزه شدن و نهادینه شدن فرهنگ غربی و لائیک همانند ترکیه در حرکت است، لکن بیداری اسلامی و مقاومت تدریجی اسلام خواهان نیز در این کشور ظهور

نتایج رساله	روش اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	عنوان رساله
نموده و در حال گسترش است. لذا نیاز است این جریان تقویت و مورد هدایت قرار گیرد.		و نفوذ راهبردی از سوی ما را دارد.		
این خطر تمامیت ارضی کشور و امنیت ملی را با چالش مواجه ساخته و نیاز است به صورت جدی مورد بررسی و در سیاست‌گذاری‌های امنیت ملی بدان پرداخته شود.	توصیفی از نوع زمینه‌ای موردی	سؤال: ایده آذربایجان بزرگ چه تأثیری بر راهبرد امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران دارد؟ فرضیه: طرح ایده آذربایجان بزرگ هم‌زمان با پروژه ایران هراسی در کشور آذربایجان، فرآیندی است که	یداله جوانی، دواعا، تهران، ۱۳۸۷	ایده آذربایجان بزرگ و راهبرد امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
		موجب آسیب‌پذیری و ایجاد خطرات امنیتی برای جمهوری اسلامی ایران خواهد شد.		
تدوین راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات نظامی رژیم صهیونیستی از سرزمین آذربایجان چیست؟ فرضیه: رژیم صهیونیستی در منطقه آذربایجان از جمله تهدیدات عمده‌ای	سؤال: راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات نظامی رژیم صهیونیستی از سرزمین آذربایجان چیست؟ فرضیه: رژیم صهیونیستی در منطقه آذربایجان از سرزمین آذربایجان از سرزمین آذربایجان	سؤال: راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات نظامی رژیم صهیونیستی از سرزمین آذربایجان چیست؟ فرضیه: رژیم صهیونیستی در منطقه آذربایجان از سرزمین آذربایجان	توصیفی از نوع زمینه‌ای موردی	جمهوری آذربایجان برای اسرائیل به دلیل همسایگی با جمهوری اسلامی ایران از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار بوده و هرروز ابعاد رابطه این دو با یکدیگر بیشتر شده و رژیم صهیونیستی از این طریق اهداف ضد ایرانی خود را دنبال می‌نماید. حضور پررنگ‌تر مستشاران نظامی یهودی و اسرائیلی در پادگان‌ها و

نتایج رساله	روش اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	عنوان رساله
<p>اماکن نظامی آذربایجان، نشان از ماهیت نظامی و امنیتی این حضور و نفوذ برای رژیم صهیونیستی دارد. اگرچه از قبل نیز زمینه‌های روابط اقتصادی، فرهنگی و سیاسی چیده شده و روابط فی‌مابین برقرار است. در این بین شناسایی تهدیدات، فرصت‌های پیش روی جمهوری اسلامی ایران ناشی از عوامل ژئوپلیتیکی جمهوری آذربایجان که اهمیت زیادی دارد را باید مورد توجه جدی قرار داد.</p>		<p>است که با توجه به توان ژئوپلیتیکی این کشور می‌تواند موجب تحمیل ضرر و زیان‌های جدی به کشورمان گردد.</p>		

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
<p>موانع همگرایی بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان و تأثیر آن بر امنیت ملی</p>	<p>دکتر عباس مهری، دعا، تهران، ۱۳۸۶</p>	<p>سؤال: موانع همگرایی بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران چیست؟ فرضیه: دو کشور در این منطقه منافع یکسان و مشابهی دارند که با عدم اتخاذ یک سیاست صحیح، موجب واگرایی و تقابل این دو شده است.</p>	<p>توصیفی از نوع زمینه‌ای موردی</p>	<p>برای اتحاد با آذربایجان و رفع تنش‌ها به‌خصوص با توجه به مسئله قره‌باغ و جنگ این کشور با ارمنستان، اقدام مؤثر و قابل‌توجهی صورت نگرفته و بر مسائل دو طرف افزوده است. این موارد تاکنون باعث عدم ایجاد همگرایی بین این دو کشور شده که در صورت ادامه این روند و طولانی شدن آن، راه و زمینه را برای نفوذ دشمنان جمهوری اسلامی ایران باز می‌نماید. لذا باید فصل مشترک‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی بین این دو کشور مشخص شده و</p>

نتایج رساله	روش اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	عنوان رساله
<p>بر اساس آن گام برداشت تا زمینه بروز همگرایی و اقدامات اولیه رفع تنش و واگرایی ایجاد شود.</p>				

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
توسعه نقش امنیتی ناتو در جمهوری آذربایجان و تأثیر آن در روابط با جمهوری اسلامی ایران	کریم رحمانی، دانشگاه وزارت امور خارجه، ۱۳۹۱	سؤال: نقش امنیتی ناتو در جمهوری آذربایجان و تأثیر آن در روابط با جمهوری اسلامی ایران چیست؟ فرضیه: سازمان ناتو در چارچوب فعالیت‌های شورای همکاری آتلانتیک شمالی و طرح مشارکت برای نیل به اهداف خود، به دنبال گسترش روابط نظامی، احداث دفتر و تأسیسات نظامی موردنیاز، انجام رزمایش‌های	توصیفی با رویکرد تحلیل کیفی	غرب از این طریق حوزه نفوذ خود در منطقه را افزایش داده و با انجام اقدامات نظامی این کشورها را مرعوب و وابسته به خود ساخته است. کشورهای غربی ابتدا احتمال و خطر هجوم و لشکرکشی روسیه به کشورهای ضعیف قفقاز را مورد تأکید قرار داده و سپس با دامن زدن به (پروژه ایران هراسی) نسبت به ایجاد سدی در این منطقه اقدام نموده و از این رو رفته‌رفته روابط فی‌مابین کشورهای قفقاز با چالش‌های جدید و واگرایی‌های جدی‌تری

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
		مشترک نظامی با کشورهای حوزه قفقاز و به‌ویژه جمهوری آذربایجان است.		مواجهه شده است. در چنین وضعیتی لازم است جمهوری اسلامی ایران ضمن افزایش فعالیت دیپلماتیک از ظرفیت‌های خود برای حضور بیشتر در این منطقه و بی‌اثر نمودن اقدامات دشمنان اقدام نماید.
موانع توسعه روابط اقتصادی جمهوری اسلامی ایران	احمد روستایی، اردستانی، دانشگاه آزاد اسلامی	سؤال: موانع توسعه روابط اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و	توصیفی از نوع زمینه‌ای موردی	اقتصاد تک‌محصولی هر یک از این جمهوری‌های قفقاز آنها را در سمت‌گیری توسعه اقتصادی با مشکل مواجه

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
و کشورهای قفقاز جنوبی	واحد علوم تحقیقات، تهران، ۱۳۸۶	کشورهای قفقاز جنوبی چیست؟ فرضیه: چشم دوختن به کمک خارجی‌ها به‌عنوان شرکای اقتصادی و سایر کمک‌های بین‌المللی به‌عنوان سیاستی راهگشا مدنظر ایشان قرار گرفته و از این طریق برخی کشورهای قدرتمند و ثروتمند را به‌عنوان شریک اقتصادی برگزیدند.		سازند. در سازمان‌دهی اقتصادی شوروی سابق بنا بر مقتضیات محیطی قفقاز جنوبی جزء مناطقی بود که برای تولید محصولات دامی و کشاورزی در نظر گرفته شده بود و لذا تأمین بخشی از نیازهای سایر جماهیر را به عهده داشت. پس از فروپاشی و بروز مشکلات اقتصادی باعث شد تا ترس‌های امنیتی در کلیه زمینه‌های اقتصادی متوجه نخبگان این کشور گردد. از سوی دیگر اقتصاد کاملاً وابسته به محصولات کشاورزی، دامی و خام از یک سو و پیوند ناگسستنی تبادلات

نتایج رساله	روش اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	عنوان رساله
<p>خارجی بر اساس روبل و سقوط ارزش آن از سوی دیگر باعث گردید تا تولید سرانه کشورهای این منطقه با افت و کاهش مواجه گردند. به این ترتیب چشم دوختن به کمک خارجی‌ها به عنوان شرکای اقتصادی و سایر کمک‌های بین‌المللی به عنوان سیاستی راهگشا مدنظر ایشان قرار گرفته و از این طریق برخی کشورهای قدرتمند و ثروتمند را به عنوان شریک اقتصادی برگزیدند. جمهوری اسلامی ایران تلاش زیادی نموده تا جایگاه خود را در این</p>				

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
				منطقه بازیابد، ولی به جهت مشکلات اقتصادی خود قادر به ارائه کمک‌های قابل‌توجه به کشورهای مذکور نبوده و این مسئله به‌عنوان مانعی بر سر راه ارتباطات آن با قفقاز سایه افکنده است.
بررسی شاخصه‌های نوظهور قدرت ملی در جمهوری آذربایجان	مبینا باغشنی، دانشگاه آزاد نیشابور، ۱۳۹۷	سؤال: آیا ج.آذربایجان قدرتی نوظهور در منطقه قفقاز است؟ فرضیه: جمهوری آذربایجان هم از نظر موقعیت ژئوپلیتیکی و هم‌مکان جغرافیایی اهمیت خاصی در	توصیفی از نوع زمینه‌ای موردی	جمهوری آذربایجان قدرتمندترین دولت منطقه قفقاز را داراست و مجهزترین ارتش منطقه را در اختیار دارد. این کشور با کمک‌های غرب، پیشرفته‌ترین ارتش منطقه را ایجاد کرده است. جمهوری آذربایجان به قدرتی تأثیرگذار در منطقه خود تبدیل شده است.

نتایج رساله	روش اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	عنوان رساله
<p>اکنون جمهوری آذربایجان نه تنها تهدیدی احساس نمی‌کند، بلکه می‌خواهد با تکیه به قدرت اقتصادی و پشتوانه شرکت‌هایی که در آنجا سرمایه‌گذاری کرده‌اند، سیاست خارجی مستقلی را در پیش بگیرد. اقدامات عمرانی و رفاهی دولت آذربایجان در کنار افزایش قیمت نفت در سال‌های اخیر به دست آمده است و آذربایجان را به کشوری پیشرو و قدرتی نوظهور در منطقه قفقاز تبدیل کرده است. ساخت‌وساز زیربناها و خدمات عمومی که مردم از آن بهره</p>		<p>منطقه قفقاز و دریای خزر برخوردار است که این موقعیت یگانه و ممتازی برای ارتقاء توان ملی است.</p>		

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
				<p>می‌گیرند، سبب افزایش قدرت دولت و حکومت شده است. تعداد دیگری از کشورهای نفت‌خیز در منطقه وجود دارند که نه تنها از افزایش درآمدهای نفت برای رفاه مردم بهره نبردند، بلکه درآمدهای سرشار نفت به ایجاد بحران‌های سیاسی و اقتصادی کشورشان نیز دامن زد. از این رو مقایسه آذربایجان با سایر کشورهای مشابه نشان می‌دهد که در جمهوری آذربایجان عزم عمومی برای توسعه وجود دارد و مردم به این باور رسیده‌اند که می‌توانند برنامه‌های</p>

نتایج رساله	روش اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	عنوان رساله
<p>توسعه‌ای خود را دنبال کنند. کمتر کشوری را در محیط بین‌الملل می‌توان یافت که با وجود بحران تمامیت ارضی بتواند به‌سوی توسعه زیربناها گام بردارد. اکنون آذربایجان به درجه‌ای از قدرت در تمام زمینه‌ها (ثروت، صنعت، آموزش، علم و فرهنگ، نیروهای مسلح) رسیده است که می‌تواند با بسیج جوانان خود جبهه قره‌باغ را به‌راحتی فتح کرده و حاکمیت خود در این منطقه به اعاده کند، اما دولتمردان آذربایجان به‌خوبی بر این امر</p>				

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
				واقف‌اند که صلح بد بهتر از جنگ خوب است. زمانی نخواهد کشید که آذربایجان در اثر توسعه به کشوری مهم تبدیل خواهد شد و در آن زمان ساکنان ارمنی قره‌باغ خودشان با میل و رغبت به آغوش آذربایجان بازخواهند گشت.
آسیب‌شناسی علمی روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان	احسان تقوایی‌نیا، دانشگاه آزاد واحد کرج، ۱۳۹۲	سؤال: چه سیاست‌ها و اقداماتی از دو کشور به ایجاد روابط دوستانه طرفین آسیب وارد ساخته است. فرضیه: ج. آذربایجان در	توصیفی با رویکرد تحلیل کیفی	روابط خارجی آذربایجان در ارتباط با ایران در ابتدا دوستانه و از نظر تجاری-اقتصادی در سطحی بود که ایران را در جایگاه عمده‌ترین شریک اقتصادی آذربایجان قرار می‌داد، اما به تدریج این روابط هم از نظر سیاسی و

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
هم از نظر اقتصادی دچار چالش‌هایی شده است. با توجه به این‌که جمهوری آذربایجان یک کشور شیعی تلقی می‌شود و با در نظر گرفتن هم‌جواری جغرافیایی و پیوندهای تاریخی و فرهنگی جمعیت آن با ایرانیان روابط دو کشور برای نزدیکی از استعداد و قابلیت بالایی برخوردار است، درحالی‌که شواهد حاکی از آن است که این روابط با گذشت زمان به تدریج با بی‌اعتمادی و سوءظن همراه شده و رو به سردی گذاشته است. به‌طورکلی با توجه به		سیاست‌های ایران در منطقه‌ی قفقاز حائز نقش مرکزی و تعیین‌کننده است. هرچند ایران و آذربایجان دارای پیوندهای تاریخی، فرهنگی و مذهبی مشترکی هستند، اما علی‌رغم این پیوستگی‌ها رابطه دو طرف هرگز دوستانه نبوده است. روابط تهران و باکو در اغلب موارد زیر تأثیر رابطه استراتژیک آذربایجان با ترکیه و غرب		

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
		(ایالات متحده آمریکا) و اختلافات دو کشور در زمینه رژیم حقوقی دریای خزر بوده و همین امر مانع گسترش روابط شده است.		شرایط مختلف و اقداماتی از قبیل تصویب قانون جدایی دین از سیاست و سرکوب فعالان اسلامی به جرم جاسوسی و همکاری با ایران، تأمین آزادی عمل بیشتر برای نیروهای پان ترکیستی مخالف ایران، انجام تبلیغات منفی در رسانه‌های گروهی دولتی و غیردولتی آذربایجان بر علیه ایران، گسترش همکاری‌های نظامی با آمریکا و گسترش رو به بهبود روابط این کشور با اسرائیل علی‌رغم نگرانی‌های ایران، همچنین روابط ایران و ارمنستان همه و همه از

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
				عواملی هستند که باعث سردی روابط بین ایران و آذربایجان شده‌اند.
تأثیر و نقش آمریکا بر روابط اقتصادی سیاسی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان	علی همه خانی، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز، ۱۳۹۳	سؤال: روابط آمریکا با ج.آذربایجان چه تأثیری بر روابط این جمهوری با ج.ا.ایران دارد؟ فرضیه: روابط ایران و جمهوری آذربایجان به سبب همسایگی و اشتراکات فراوان به چندین سده می‌رسد؛ اما حضور روزافزون آمریکا در ج.آذربایجان	توصیفی- تحلیلی	ایالات متحده آمریکا بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران همواره سعی در به انزوا کشیدن ایران، تحریم و مهار آن را دارد. ایران نیز، ایالات متحده آمریکا را بزرگ‌ترین دشمن خود می‌داند. وجود آمریکا در مرزهای شمالی و به‌ویژه ج.آذربایجان روابط با ایران را دچار نوعی بحران و فراز و نشیب‌هایی نموده است. آمریکا با بازی تفرقه بیانداز و حکومت کن به دنبال اجرای سیاست‌ها و اهداف خود است. دو

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
		نقشی منفی در رابطه با طرف ایرانی گزارده است.		کشور جمهوری اسلامی ایران و آذربایجان می‌توانند با نزدیک نمودن دیدگاه‌های خود به یکدیگر با استفاده از توانایی‌های موجود به‌عنوان دو کشور مسلمان شیعه قدم‌های بزرگی را در راه توسعه هر چه بیشتر بردارند و با توجه به این‌که مسئولان جمهوری اسلامی ایران بارها اعلام کرده‌اند که حاضر هستند پیشرفت‌های علمی و فناوری خود را در اختیار کشورهای همسایه، منطقه جهان قرار دهند. لذا مسئولان آذربایجان می‌توانند با توجه به

نتایج رساله	روش اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	عنوان رساله
مزیت‌های گوناگون موجود و مرزهای مشترک طولانی با برنامه‌ریزی صحیح، بیشترین استفاده را برای پیشرفت کشور خود ببرند.				
برای جلوگیری از نفوذ اسرائیل و آمریکا در منطقه قفقاز جنوبی بایستی مدلی طرح‌ریزی و اجرا گردد که بر اساس آن امنیت در قفقاز جنوبی توسط سه	توصیفی	سؤال اصلی: رژیم صهیونیستی چه راهبردها و تدابیری را برای ارتقاء امنیت خود در خصوص	احمد کاظمی، دانشکده وزارت امور خارجه، ۱۳۸۱	مطالعه علمی راهبردها و مواضع امنیتی اسرائیل در بحران قفقاز

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
		بحران‌های منطقه قفقاز در پیش‌گرفته است؟ فرضیه: رژیم صهیونیستی برای ارتقاء توان ملی و ایجاد منطقه‌ای پیرامون خود با نگاهی تنش‌زدایانه و میانجی‌گرانه به منطقه قفقاز نگریده و منافع خود را دنبال می‌کند.		جمهوری این منطقه یعنی ارمنستان، گرجستان و آذربایجان و سه قدرت هم‌مرز با آنان یعنی ایران، روسیه و ترکیه تثبیت و عملیاتی گردد. تحقق این مدل امنیتی همسو با اصل امنیت هر منطقه باید توسط کشورهای آن منطقه تأمین شود تا موجب کاهش دخالت بیگانگان و غیرنظامی شدن منطقه گردد.
مطالعه تطبیقی رویکردهای امنیتی در قفقاز با	سید ابراهیم حسینی، ۱۳۸۳، دانشگاه تهران	سؤال: رویکردهای امنیتی مطلوب در منطقه قفقاز که متضمن نفع جمعی باشد، چیست؟	توصیفی-تحلیلی	منطقه قفقاز به دو دلیل در حوزه منافع ملی ج.ا.ایران قرار دارد و از اهمیت خاصی برخوردار است. نخست، این جمهوری‌ها

نتایج رساله	روش اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	عنوان رساله
<p>در همسایگی ایران قرار دارند و لذا ملاحظات خاصی بر آن مترتب بوده و هرگونه بحران و ناامنی در آن منطقه بر کشورمان تأثیر می‌گذارد. دوم، پیوندهای تاریخی، قومی، فرهنگی و مذهبی بین ایران و کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز وجود دارد که مجموعه این ویژگی‌ها باعث اهمیت ویژه این منطقه و تلاش برای ایفای نقش و مدل مطلوب توسط ایران می‌گردد. با توجه به افزایش سیاست هجومی آمریکا به این منطقه به‌خصوص پس از حادثه ۱۱ سپتامبر لازم</p>		<p>فرضیه: تبیین نشده و منوط به نتیجه تحقیق است.</p>		<p>محوریت آذربایجان</p>

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
				<p>است ایران نیز با جدیت و حساسیت بیشتری مدل مطلوب امنیتی خود را که تحکیم پیوندهای پیشین و ایجاد پیوندهای نو و جدید با جمهوری‌های این منطقه است، دنبال نماید. چراکه نقش استعماری و مخرب آمریکا و متحدانش در این منطقه هرروز ابعاد جدید و پیچیده‌تری می‌یابد.</p>
<p>تأثیر ژئوپلیتیکی منطقه قفقاز بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران</p>	<p>محمدحسین افشردی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۰</p>	<p>سؤال اصلی: منطقه قفقاز از لحاظ ژئوپلیتیکی چه تأثیری و جایگاهی در سیاست خارجی ایران از منظر اقتصادی،</p>	<p>توصیفی- تحلیلی</p>	<p>با توجه به موقعیت حساس و ممتاز منطقه قفقاز و تأثیر آن بر مناطق پیرامونی خود من جمله ج.ا.ایران، بهترین سیاست که متضمن تأمین منافع سیاست خارجی ایران</p>

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
		سیاسی و امنیتی دارد؟ فرضیه: منطقه قفقاز حوزه نفوذ تمدن ایرانی-اسلامی بوده و پس از فروپاشی بلوک شرق فرصت بی‌بدیل و استثنایی برای ج.ا.ایران برای استفاده از این وضعیت به وجود آمده است.		باشد، توسعه روابط و نهادینه نمودن نقش فعال ج.ا.ایران در این منطقه حساس و مهم است. سیاستی که بیشتر باید مورد توجه قرار گیرد توسعه کنش متقابل فضایی و تعمیق وابستگی متقابل بین ایران و قفقاز از طریق ایجاد ساختارهای درازمدت اقتصادی، ارتباطی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و امنیتی با در نظر گرفتن ویژگی‌های ژئوپلیتیکی منطقه و علایق سایر بازیگران و حرکت به سمت تقویت و تعمیق همکاری‌های منطقه‌ای

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
				ایران با کشورهای قفقاز مطرح می‌کنند.
تحلیل امنیتی بحران‌های منطقه قفقاز	بهرام امیر احمدیان، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶	سؤال اصلی: چرا در قفقاز بحران به وجود آمده و ریشه آن چیست؟ فرضیه: منطقه قفقاز پس از فروپاشی شوروی با بحران‌های بی‌سابقه و حادی روبرو شده که پیش‌بینی وضعیت آن آینده‌ای مبهم و تاریک و توأم با جنگ را برای این منطقه ترسیم می‌نماید.	توصیفی- تحلیلی	این منطقه طی سال‌های پس از فروپاشی بلوک شرق یک منطقه پربرخورد و تنش به معنای واقعی کلمه بوده و بحران‌های پی‌درپی در این سرزمین منجر به پیچیدگی در درک و اتخاذ تصمیمات برای دول و سیاستمداران آن شده است. مرزهای نامنظم، اختلافات فرهنگی، تنوع نژادی، تمایل حضور قدرت‌ها و بیگانگان برای حضور در این منطقه و زمینه‌های فراوان واگرایی باعث شده

نتایج رساله	روش اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	عنوان رساله
<p>اوضاع در این سرزمین روزبه‌روز پیچیده‌تر و حادثه‌گردها. اختلافات ایروان و باکو بر شدت بحران‌های منطقه افزوده و هرروز ابعاد تازه‌ای می‌یابد. پس‌ازآن اقتصاد درمانده و ضعیف جمهوری‌های تازه استقلال‌یافته امید برای رفع و حل مشکلات قبل و بعد را به ناامیدی بدل ساخته و باید منتظر مشکلات امنیتی فراوانی در این خصوص بود. تلاش آمریکا و ناتو برای حضور در این منطقه بر حساسیت روسیه افزوده و بعید نیست نوعی جنگ</p>				

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
				سرد بین آن دو در این منطقه رخ داده و بیشترین ضربات را جمهوری‌های نوپا متحمل کردند.
اسرائیل و امنیت ملی ج.ا.ایران	یوسف کرمی، دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۱	سؤال اصلی: آیا سیاست خارجی منطقه‌ای اسرائیل تهدیدی برای امنیت ملی ج.ا.ایران است؟ فرضیه: اقدامات اسرائیل در منطقه خاورمیانه و سایر نقاط پیرامونی ج.ا.ایران تهدیدی علیه امنیت ملی ج.ا.ایران است.	توصیفی-تحلیلی	طی سال‌های گذشته اسرائیل مجدداً سیاست تنش‌زدایی از مناطق پیرامونی خود را دنبال نموده و از این طریق به دنبال افزایش امنیت خود در عرصه بین‌الملل و دیپلماسی است. لیکن با توجه به دشمنی عمیق این رژیم با ج.ا.ایران، سیاستی که در پیش گرفته شده ضمن رصد مناطق پیرامونی ایران و دسترسی به نقاط حساس و مرزی ایران، نوعی تهدید علیه

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
				<p>مواضع به حق ج.ا.ایران و ایجاد تعارض و تقابل با این مواضع به کمک کشورهای منطقه می‌باشد. این رژیم به دنبال ایجاد حلقه امن برای خود و هم‌زمان ایجاد یک حلقه امنیتی علیه ج.ا.ایران در منطقه است.</p>
<p>نفوذ اسرائیل در آذربایجان و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران</p>	<p>علی پاشاپور، دلخواه، دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۶</p>	<p>سؤال اصلی: نفوذ اسرائیل در آذربایجان چه تأثیری بر امنیت ملی ج.ا.ایران دارد. فرضیه: نفوذ و حضور رژیم صهیونیستی در ج. آذربایجان تهدیدی</p>	<p>توصیفی - تحلیلی</p>	<p>حضور و نفوذ اسرائیل در ج. آذربایجان به دلیل همسایگی اش و تعقیب اهداف ضد ایرانی، اهمیتی دوچندان دارد. تل‌آویو پایتخت آذربایجان، باکو را تبدیل به یکی از بزرگ‌ترین کانون‌های آموزش و تبادل جاسوسان گردانیده و از این طریق</p>

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
		علیه امنیت ملی ج.ا.ایران است.		اهداف ضد ایرانی خود را تعقیب می‌نماید. برای ج.ا.ایران حضور اسرائیل در آذربایجان را تهدیدی جدی بوده و ادامه این حضور هزینه‌های زیادی را به کشورهای پیرامونی خود، از جمله ج.ا.ایران تحمیل کرده است. ارتباطات و نزدیکی روزافزون باکو و تل‌آویو وضعیت حساس و خاصی را از لحاظ امنیتی برای کشورمان به وجود آورده و هرروز بر شدت آن افزوده می‌گردد. در این میان می‌توان ادعا کرد جمهوری آذربایجان در حال تبدیل شدن به

عنوان رساله	مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق	سؤال و فرضیات تحقیق	روش اجرای تحقیق	نتایج رساله
				پایگاهی برای نفوذ، تهدید، ایذاء، جاسوسی و یک دغدغه و چالش امنیتی مهم علیه امنیت کشورمان می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق

نوع تحقیق کاربردی است؛ زیرا در این تحقیق سعی شده است تأثیر حضور اسرائیل در جمهوری آذربایجان بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته و مسئولین می‌توانند از نتایج به دست آمده از این تحقیق در روابط خارجی بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان استفاده بهینه نمایند.

رویکرد تحقیق

رویکرد محقق در این پژوهش توصیفی - تحلیلی است.

چارچوب نظری

مهم‌ترین نظریه در تبیین ماهیت و شکل روابط و همکاری بین دولت‌ها (نظریه اتحاد) است. تعریف واحدی از اتحاد که موردپذیرش همه نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل باشد، وجود ندارد. مورگنتا، اتحادها را شکل ویژه‌ای از همکاری‌های بین‌المللی می‌داند که با موافقت‌نامه مکتوب و رسمی میان دو یا چند دولت برای مدت معینی و قصد پیشبرد منافعشان به‌ویژه در ارتباط با امنیت ملی ایجاد شده است. (رنجبر، ۱۳۹۲: ۲۷) استفان والت، اتحاد را آرایش رسمی یا غیررسمی برای همکاری‌های امنیتی بین دو یا چند دولت مستقل می‌داند و در مجموع اتحادها تعهدی برای حمایت متقابل نظامی در مقابل برخی از بازیگران خارجی در بعضی از شرایط ویژه هستند. (توسلی رکن آبادی، ۱۳۸۹: ۳۵) اتحادهای سنتی بیشتر با مسائل نظامی شناخته می‌شوند، ولی در دنیای جدید اهداف سیاسی و اقتصادی در کنار اهداف نظامی مطرح هستند. در مورد دلایل شکل‌گیری اتحاد برخی به بحث موازنه قدرت و تلاش دولت‌ها برای موازنه در برابر رقبا و دشمنان ایشان اشاره می‌کنند.

فனால்، بحث توازن تهدید را در مقابل توازن قدرت مطرح کرده و معتقد است دولت‌ها بر اساس تهدیداتی که برای خویشان متصور هستند به سمت اتحاد می‌روند یکی از انواع قطعات در میان کشورها اتحاد تاکتیکی است که هدف آن مقابله با تهدیدهای فوریست تهدیداتی که منافع حیاتی دولت‌ها را به چالش می‌کشند. این نوع از اتحادها در واقع ابزاری و فرصت‌طلبان هستند؛ زیرا به دولت‌ها این امکان را می‌دهند تا موضوعات فوری و ضروری را موردتوجه قرار دهند. (فغانی، ۱۳۷۸: ۵۳) این اتحادها بر اساس واقعیت‌های موجود و الزامات ناشی از آن قابل توجیه هستند. از نمونه آن در تاریخ می‌توان به اتحاد آلمان نازی و شوروی یا و آمریکا با چین اشاره کرد. منافع ژئوپلیتیکی قوی و یا خود را تهدید به تداوم اتحاد تاکتیکی می‌انجامد، زمانی که منافع تغییر می‌کند یا بازتعریف می‌شود و یا زمانی که تهدید از میان برداشته می‌شود، این نوع اتحاد نیز معمولاً خوددبه‌خود از بین خواهد رفت. احساس تهدید موجب نزدیکی و اتحاد کشورهایی می‌شود که نه تنها اشتراک چندانی باهم ندارند، بلکه ممکن است رقیب هم باشند یعنی دو کشور از دو ائتلاف رقیب نیز می‌توانند باهم متحد شوند. منبع این اتحاد نیازمند حس همدلی و همدردی نیست، بلکه منافع یا

تهدیدات مشترک زمینه‌ساز آن است. اتحاد استراتژیک یکی دیگر از انواع قطعاعات است برای اتحاد استراتژیک باید به کشور در رابطه با مسائل جهانی ورزش‌های جهان‌شمول و منافع بلندمدت توافق و همکاری وجود داشته باشد همکاری‌های بلندمدت و قابل اعتماد مهم‌ترین شرط در شکل‌گیری اتحاد استراتژیک است. وجود اهداف استراتژیک نقطه شروع در شکل‌گیری اتحاد استراتژیک است. (اسدی کیا، ۱۳۹۲: ۲۴) در این نوع اتحاد اعتقاد راسخ متحدین استراتژیک بر این است که تلاش‌ها و همکاری‌های آنها شانسیشان را در رسیدن به اهداف استراتژیک مشترک افزایش خواهد داد. خصوصیات این قبیل اتحادها عبارت است از:

۱. روابط از شدت و اولویت برخوردار است. بی‌نظیر بودن روابط در دیدارهای مستمر مقامات سطح بالا و اظهارات و بیانیه‌ها قابل مشاهده است. از نمودهای آن در حوزه اقتصاد می‌توان به حجم بالای تجارت، سرمایه‌گذاری اقتصادی و فقدان موانع در دستیابی به بازارهای ملی در میان متحدین اشاره کرد.
۲. در سطح دولت‌ها و جوامع متحد، روابط نهادمند وجود دارد که زمینه را برای تداوم و تسهیل روابط فراهم می‌کند. همکاری بین واحدهای محلی، همکاری در حوزه‌های فرهنگی، مبادلات دانشگاهی و ایجاد مکانیزم‌های مشورتی منظم بین واحدهای نظامی در این چارچوب عنصر نهادمندی در اتحادهای استراتژیک می‌گنجد.
۳. وجود حس همدلی و همدردی ملی میان متحدین که نشان‌دهنده اعتماد و وفاداری است. این حس همدلی می‌تواند از تجربیات مثبت گذشته نشئت بگیرد (قاسمی، ۱۳۹۶: ۱۹).

زمینه‌های تاریخی همگرایی آذربایجان و اسرائیل

از ترفندهای مقامات اسرائیل و یهودیان آذربایجان مظلوم‌نمایی تاریخی هر دو قوم و ملت آذری و یهودی در راه دفاع از سرزمینشان است. به دیگر سخن، از آنجایی که بین دو جمهوری آذربایجان و ارمنستان اختلافات گردو خاک گرفته تاریخی وجود دارد و در کشمکش‌ها و ستیزهای سرزمینی، بسیاری از مردمان هر دو قوم (یهود و آذری) جانشان را از دست داده‌اند؛

صهیونیست‌ها از این وجه مشترک (به ادعای خودشان) در جهت نزدیکی و پیوند تاریخ دو ملت یهود و آذربایجان و در راستای اهداف خود نهایت استفاده را به عمل می‌آورند این مسئله در بیانیه‌های مقامات هر دو کشور به‌خوبی آشکار است. در این خصوص بیانیه یهودیان مقیم آذربایجان در رابطه با دهمین سالگرد قتل‌عام در شهر خوجالی شایان توجه است در این بیانیه آمده است: «۲۶ فوریه ۱۹۹۲ اهالی شهر خوجالی اعم از زن، بچه، پیر و جوان به دست ارمنی‌ها قتل‌عام شدند و در این قتل‌عام صدها نفر کشته و هزاران خانوار آواره و بی‌خانمان شدند، ما یهودیان ساکن آذربایجان در غم و اندوه برادران و خواهران خود شریک و هم درد هستیم. ما می‌توانیم احساسات دردناک آنان را درک کنیم؛ زیرا یهودیان هم در جنگ دوم جهانی در معرض قتل‌عام فاشیست‌ها قرار گرفتند». رژیم صهیونیستی همچنین در تلاش است که با دامن زدن به مسائل قومی در منطقه قفقاز از این عامل به‌عنوان جایگزینی برای اسلام استفاده کند.

منابع تحقیقی و تاریخی تأیید می‌کنند که آذربایجانی‌ها و یهودیان اشکنازی برای قرن‌ها در کنار هم زیسته‌اند. در قرن نوزدهم، تحت حکم رانی روسیه، یهودیان اشکنازی شروع به مهاجرت به آذربایجان کردند. در این قرن، باکو مرکز جنبش یهودی در امپراتوری روسیه به شمار می‌رفت. نخستین انجمن دوستداران یهود در سال ۱۸۹۱ در باکو تأسیس شد و در سال ۱۹۱۰ اولین کنیسه یهودیان توسط گروهی یهودی در شهر باکو افتتاح شد. در کنار فعالیت‌های مذهبی، گروه‌های یهودی فعالیت‌های اقتصادی خود را نیز گسترش دادند به‌طوری‌که در سال ۱۸۸۳ شرکت‌های نفتی متعلق به خانواده روتس چیلدس، وارد صحنه اقتصادی باکو شدند. (توسلی رکن آبادی، ۱۳۸۹: ۱۷) در دوران کوتاه استقلال آذربایجان از روسیه تزاری در سال‌های ۱۹۱۸-۱۹۲۰ یهودیان از فضای مساعد موجود بهره برده و توانستند مراکز علمی و دانشگاهی در آذربایجان راه‌اندازی کنند که از جمله آنها می‌توان به تأسیس دانشگاه یهودی در سال ۱۹۱۹ و انتشار متون علمی به زبان عبری اشاره کرد. گیندس که یهودی اشکنازی بود، به‌عنوان وزیر بهداشت جمهوری دموکراتیک آذربایجان خدمت کرد. یهودی‌های بیشتری در دوره اتحاد شوروی وارد آذربایجان شده و سکونت پیدا کردند.

در مجموع، یهودیان اشکنازی بخش مهمی از نخبگان فکری و تکنولوژیکی جمهوری آذربایجان سوسیالیستی را تشکیل می‌دادند. بعد از اشغال جمهوری آذربایجان توسط روسیه در سال ۱۹۲۰ ارتش سرخ امپراتوری روسیه پیشرو نهضت ضد یهودی در اروپا گردید. سربازان ارتش سرخ به صورت سازمان‌یافته حملاتی را علیه جمعیت یهودی‌نشین آذربایجان ترتیب داد که طی این حملات ده‌ها هزار تن از یهودی‌ها را قتل‌عام شدند و روسیه تحت حکم رانی بلشویک‌ها مانع فعالیت کلیه سازمان‌های فرهنگی و علمی و کلوب‌های اجتماعی یهودیان گردید. بعد از مرگ استالین، سیاست نرم‌تر و ملایم‌تری نسبت به یهودی‌ها در آذربایجان اتخاذ گردید و این امر باعث احیای دوباره فعالیت‌های فرهنگی و علمی آنها گردید، به طوری که در سال ۱۹۸۲ دوره آموزش زبان عبری از سر گرفته شد. در حال حاضر، رهبران جمهوری آذربایجان مسرور از داشتن مناسبات خوب تاریخی با اقلیت اشکنازی، سعی در استفاده از این پشتوانه تاریخی برای تعمیق روابط استراتژیک با رژیم صهیونیستی دارند. در حال حاضر حدود ۱۱ هزار یهودی و ۵ هزار اشکنازی در شهرهای مهم آذربایجان نظیر باکو، قوبا و گنجه سکنی گزیده‌اند. (رنجبر، ۱۳۹۲: ۱۸) در حال حاضر رهبران باکو در تلاش برای برقراری روابط با اسرائیل با اهداف تاکتیکی در منطقه قفقاز هستند. آنها از برقراری رابطه با رژیم صهیونیستی اهدافی مانند استفاده از نفوذ لابی‌های صهیونیستی و یهودی در امریکا در برابر لابی‌های ارمنی، استفاده از تجهیزات پیشرفته نظامی و کشاورزی این رژیم برای مدرن‌سازی ارتش و بخش کشاورزی و همچنین تثبیت جایگاه خود در منطقه و موازنه نسبی بانفوذ روسیه و ایران را دنبال می‌کنند. تل‌آویو اهدافی همچون تأمین امنیت انرژی، سرمایه‌گذاری در بخش‌های کشاورزی و نظامی آذربایجان، رصد فعالیت‌های نظامی و هسته‌ای ایران، حضور در منطقه و مقابله با اسلام‌گرایی را در روابط خویش با جمهوری آذربایجان دنبال می‌کند. از نگاه اسرائیلی‌ها، آذربایجان می‌تواند متحد استراتژیک اسرائیل باشد؛ زیرا در کنار تجربیات تاریخی مثبت، ماهیت سکولارگونه حکومت در جمهوری آذربایجان و گرایش‌های غرب‌گرایانه آن و نبود بنیادگرایی مذهبی در میان مردم آذربایجان،

حس دوستی و ایستارهای طرفداری از اسرائیل را در میان آذری‌های تقویت کرده است. (احمدی، پیرآن، ۱۳۹۶: ۴۴)

اهداف رژیم صهیونیستی در آذربایجان

استراتژی رژیم صهیونیستی در توسعه روابط با آذربایجان را می‌توان در قالب سیاست‌های کلی رژیم صهیونیستی تعریف کرد. در بیان ساده این سیاست، می‌توان نظر بن‌گورین، اولین رئیس‌جمهور اسرائیل را مطرح کرد. وی معتقد بود که سیاست خارجی رژیم صهیونیستی متکی بر کشورهای غیرپیرامونی و غیرعرب است و اسرائیل به جهت اینکه در محاصره کشورهای عرب متخاصم قرار دارد، امکان توسعه سیاست پیرامونی را ندارد. در نتیجه این کشور جهت خلاصی از این محاصره در دهه ۵۰ یک اتحادیه با کشورهای مسلمان غیرعرب منطقه مانند ترکیه، ایران و اتیوپی تشکیل داد و روابط با این کشورها را گسترش داد تا یک خاورمیانه غیرعرب به وجود آید و به این وسیله اتفاق و یکدستی کشورهای مسلمان منطقه از بین رفت و اسرائیل نیازهای خود را تأمین نمود. این اتحادیه با پیروزی انقلاب ایران در سال ۱۹۷۹ به شکست انجامید. در قالب همین اتحادیه بود که رژیم شاه تا سال ۱۹۷۹ یکی از تأمین‌کنندگان عمده نفت اسرائیل محسوب می‌شد، اما با پیروزی انقلاب اسلامی این امر متوقف شد. پس از فروپاشی شوروی، اسرائیل کشورهای مشترک‌المنافع به‌خصوص آذربایجان را جایگزین مناسبی برای ایران دانست و در همین راستا توسعه نفوذ خود را در این کشورها بسط داد و از ابزارها و شیوه‌های متنوع برای رسیدن به این اهداف استفاده کرد. اسرائیل با توجه به نزدیکی آذربایجان به ایران نگاهی استراتژیک به توسعه حوزه نفوذ خود در جمهوری آذربایجان داشته و این امر را با برنامه‌ای دقیق و فارغ از تبلیغات به پیش می‌برد. با توجه به موقعیت ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک جمهوری آذربایجان، این کشور برای اسرائیل از جهات مختلف حائز اهمیت است که می‌توان موارد را ذیل را برشمرد:

۱- بهره‌برداری از یهودیان آذربایجان به‌عنوان جامعه‌ای که می‌توان به‌وسیله آنها در نهادهای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آذربایجان نفوذ کرد. طی تلاش‌های سه‌ساله گذشته رژیم

صهیونیستی موفق گردیده تا یهودیان آذری مهاجر به سرزمین‌های اشغالی را در قالب «مجمع جهانی اسرائیل - آذربایجان» ساماندهی کرده و زمینه عملیاتی یک سلسله اقدامات و برنامه‌های دیگر در آذربایجان را فراهم سازد. طبق آمار منتشرشده بیش از دوسوم مهاجرین به اسرائیل بعد از فروپاشی شوروی از اقمار آن بوده‌اند که شمار قابل توجهی از آنها از آذربایجان و ازبکستان مهاجرت کرده‌اند. در این رابطه افتتاح خطوط پرواز و برقراری روابط رسمی سیاسی با آذربایجان به‌عنوان نخستین کشور از میان این جمهوری‌ها، مقدمه‌ای برای حضور فعال این رژیم در منطقه می‌باشد.

۲- بزرگ‌نمایی تهدید ایران و اسلام‌گرایی. استفاده از تهدیدات مشترک دو جانبه و چندجانبه و توسل به ترفندهای سیاسی و تبلیغاتی.

۳- نفوذ فرهنگی به کشور مسلمان و شیعه آذربایجان، به‌کارگیری ابزارها و شیوه‌های فرهنگی از جمله برگزاری فستیوال فیلم اسرائیل در باکو و همچنین برپایی نمایشگاه‌های کتاب برای کودکان و بزرگسالان به مناسبت‌های مختلف.

۴- توسعه نفوذ سیاسی در کشورهای قفقاز، بهره‌گیری از اختلافات داخلی جمهوری‌های سابق شوروی مانند اختلاف ارمنستان و آذربایجان یا اختلافات داخلی گرجستان با جدایی‌طلبان آبخازیا و... به‌مثابه ابزاری برای توسعه نفوذ در این کشورها.

۵- جذب نخبگان اقتصادی و سیاسی این جوامع. در این زمینه می‌توان به کمک‌ها و مساعدت‌های مالی رژیم صهیونیستی، چه به‌صورت مستقیم چه غیرمستقیم، به برخی احزاب و روزنامه‌نگاران آذربایجان اشاره کرد. وظیفه این جراید و احزاب نزدیک کردن نظر مقامات کشور و افکار عمومی مردم آذربایجان به اسرائیل است. (رنجبر، ۱۳۹۲: ۱۹)

۶- بهره‌برداری از عوامل و عناصر آمریکا و دیگر کشورهای همسو با رژیم صهیونیستی برای تحکیم موقعیت خود در آذربایجان. این رژیم علاوه بر ابزارهایی که خود رأساً اقدام به استفاده از آن می‌کند، از امکانات و توانمندی‌های آمریکا نیز بهره می‌برد.

۷- حضور در مرزهای شمالی ایران، یکی از مهم‌ترین اهداف رژیم صهیونیستی در روابط با جمهوری آذربایجان حضور در مرزهای شمالی ایران است.

۸- تل‌آویو با وجود افزایش انزوای بین‌المللی و تلاش برای خارج شدن از فشارهای آمریکا بر پرونده هسته‌ای ایران به دنبال ایجاد روابط محرمانه و مستحکم با برخی کشورهای است که خارج از منافع آمریکا است، یعنی اینکه روابط اسرائیل تنها منحصر به آذربایجان نمی‌شود، بلکه کشورهای دیگری را نیز در برمی‌گیرد که منافع آمریکا ایجاب نمی‌کند آنها را افشا کند. (فغانی، ۱۳۷۸: ۲۸)

موازنه ژئوپلیتیک در سیاست خارجی جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی

سیاست خارجی رژیم صهیونیستی همواره تحت تأثیر موقعیت ژئوپلیتیک آن، اختلافاتش با اعراب و مشکل پذیرش موجودیت و مشروعیت آن به‌ویژه توسط دولت‌های مسلمان و عرب بوده است. اسرائیل رژیمی است کوچک با جمعیت هفت‌میلیونی که از این میزان، یک و نیم میلیون آن نیز مسلمان هستند. (نیاکویی و کریمی پور، ۱۳۹۷: ۱۹) این رژیم از بدو تأسیس تا امروز، مشکلات زیادی برای همسایگان خود ایجاد کرده است. عدم پذیرش آن از سوی همسایگان و جنگ‌های متعدد میان آنها، نشان بارزی از اختلاف اساسی بین آنهاست. در چنین شرایطی اصل «خروج از انزوای سیاسی و دیپلماتیک» از ابتدا الگوی رهبران این رژیم بوده و بر این اساس اندیشه ائتلاف منطقه‌ای همیشه در دستور کار سیاستمداران اسرائیلی قرار داشته است. (راهبرد پیرامونی) که از آغاز شکل‌گیری رژیم اسرائیل، بنیان سیاست خارجی و تأمین امنیت آن محسوب می‌شود توسط «بن‌گوریون» و دیگر سیاستمداران اسرائیلی برای مقابله با انزوا و محاصره این رژیم از سوی اعراب طرح‌ریزی شده بود. (رنجبر، ۱۳۹۲: ۲۶)

بر اساس این دکترین، رژیم صهیونیستی می‌بایست با کشورهای غیرعرب که به لحاظ جغرافیایی نزدیک به آن هستند، روابط مستحکم و دوستانه‌ای در عالی‌ترین سطوح برقرار می‌نمود تا در مقابله با خطر دولت‌های عربی، موازنه قدرت حاصل شود. این طرح در ابتدا کشورهایی مانند ایران، ترکیه و اتیوپی را شامل می‌شد. دکترین پیرامونی به‌گونه‌ای چارچوب‌بندی شده که گسترش روابط نزدیک با کشورهای مسلمان غیرعرب منطقه غرب

آسیا مبنای آن بود. ترکیه و ایران پیش از انقلاب، هم‌زمان دو هدف اصلی این سیاست بوده‌اند؛ اما پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و به قدرت رسیدن اسلام‌گرایان در ترکیه (در قالب حزب عدالت و توسعه)، دکترین اتحاد پیرامونی را با چالشی جدی مواجه کرد. در چنین شرایطی، از نظر تل‌آویو، آنکارا در بهترین حالت، دولتی غیر دوست به شمار می‌آید و تهران تهدیدی نامبارک است. (فغانی، ۱۳۷۸: ۴۱) با این وضعیت، طبیعی است که رژیم اسرائیل به دنبال متحدان جدیدی برای پیشبرد دکترین اتحاد پیرامونی است. جمهوری آذربایجان یکی از بازیگرانی است که به دلیل شرایطی که دارد و مسائلی که با آن مواجه است، می‌تواند در این چارچوب مدنظر مقامات رژیم صهیونیستی باشد. اسرائیل با درک شرایط جمهوری آذربایجان، هم‌زمان با فروپاشی اتحاد شوروی درصدد اعمال دکترین پیرامونی در رابطه با این کشور برآمد. (توسلی رکن آبادی، ۱۳۸۹: ۴۲) آذربایجان نیز از زمان استقلال در سال ۱۹۹۱ سیاست خارجی مبتنی بر «موازنه ژئوپلیتیک» را در پیش گرفته است. موازنه ژئوپلیتیک به معنای ایجاد تعادل بین نیروهای سیاسی و جغرافیایی متعارض است. این سیاست در جستجوی چهار هدف اصلی و اساسی بوده است: بازپس‌گیری تمامی اراضی ناگورنو قره‌باغ و حفظ آن از طریق دیپلماسی و موازنه نظامی، عدم تحریک روسیه، حسن هم‌جواری با همسایگان (منهای ارمنستان) و حرکت خزننده به‌سوی همگرایی با غرب به‌ویژه کشور ترکیه آذربایجان در طول دو دهه اخیر، استراتژی عدم تحریک همسایه روسی‌اش را به‌خوبی اثبات کرده است. باکو حساسیت همسایه روسی خود را در نظر دارد و لحن آرام و محتاطانه‌ای در قبال آن در پیش گرفته و ترجیح می‌دهد تا زمانی که مسیر کلی الحاق به غرب را نپیموده، مانند گرجستان ناشیانه عمل نکند. این دیپلماسی مانع شده تا روسیه سیاست تهاجمی در قبال آذربایجان در پیش بگیرد. به همین دلیل باکو در جریان جنگ محدود گرجستان و روسیه در سال ۲۰۰۸، سکوت کرد. انگار که حادثه‌ای اتفاق نیفتاده است. (فغانی، ۱۳۷۸: ۱۲۷) آذربایجان دومین کشور شیعه بعد از ایران بوده (نسبت به جمعیتی که دارد) و مانند ایران، عضو اکوست؛ بنابراین باکو نمی‌تواند با توجه به الزامات ژئوپلیتیکی که دارد، تهران را نادیده بگیرد؛ همچنان که ایران نیز نمی‌تواند جمهوری آذربایجان را در محاسبات

خویش نادیده بگیرد. باوجوداین، باکو رابطه با ایران را با توجه به حساسیت‌های غرب در قبال تهران پیگیری نموده که یکی از این حساسیت‌ها روابط حسنه با رژیم صهیونیستی است. (رنجبر، ۱۳۹۲: ۴۳) آذربایجان برای جبران الزمات و محدودیت‌های ژئوپلیتیکی خود به اقدامات زیر مبادرت کرده است:

۱. همکاری دوجانبه با تعداد زیادی از کشورها؛
۲. همکاری با بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی اعم از اسلامی، غربی و شرقی؛
۳. همکاری نزدیک با ترکیه (ترکیه مهم‌ترین شریک استراتژیک باکو محسوب می‌شود و ضرب‌المثل «یک ملت در قالب دو دولت» گویای آن است. شاهد بارز آن، کمک نظامی ترکیه به باکو و بستن مرزهای مشترک با ارمنستان در جریان جنگ قره‌باغ است.)

بنابراین، جمهوری آذربایجان سیاست خارجی مبتنی بر عمل‌گرایی و متوازن با قدرت‌های جهانی را در راستای اهداف ملی خود در پیش گرفته است. (نیاکویی و کریمی‌پور، ۱۳۹۷: ۳۷)

اهداف جمهوری آذربایجان در ایجاد و گسترش روابط با رژیم صهیونیستی

استراتژی آذربایجان در نزدیکی به رژیم صهیونیستی به نیازهای ذاتی این کشور بازمی‌گردد. این کشور پس از استقلال از یک ضعف اقتصادی و سیاسی رنج می‌برد و برای فائق آمدن بر این مشکلات به دنبال راه‌حلهایی بود. مقامات آذری با نزدیکی به این رژیم چندین هدف را پیگیری می‌کنند:

۱. ایجاد ارتباط با آمریکا و کشورهای اروپایی از طریق رژیم صهیونیستی
۲. استفاده از کمک‌ها و مساعدت‌های رژیم صهیونیستی برای سرمایه‌گذاری در آذربایجان و بازسازی ویرانی‌های جنگ و مبارزه با بیکاری و فقر در کشور. (کاظمی، ۱۳۸۷: ۵۲)
۳. استفاده از لابی یهود در مقابل لابی ارامنه در کنگره آمریکا در جهت متوقف کردن مصوبه ۹۰۷ کنگره آمریکا که در آوریل سال ۱۹۹۲ به بهانه نقض حقوق بشر در

جنگ با ارمنستان تحت فشار لابی ارامنه علیه آذربایجان در کنگره آمریکا تصویب می‌شد.

۴. مبارزه با اسلام‌گرایی و تروریسم
۵. جذب تکنولوژی جدید و بازسازی صنایع و آموزش کادر فنی و پزشکی
۶. مشارکت رژیم صهیونیستی در تأمین امنیت خط لوله نفت باکو- تفلیس - جیحان و محتملا خط لوله گاز باکو- تفلیس - ارزروم
۷. تقویت بنیه نظامی آذربایجان با استفاده از امکانات رژیم صهیونیستی: این رژیم دومین خریدار عمده نفت آذربایجان است و در قبال آن تجهیزات نظامی به آذربایجان صادر می‌کند. (فغانی، ۱۳۷۸: ۷۳)

همکاری‌های نظامی و سیاسی جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی

جمهوری آذربایجان از زمان استقلال در سال ۱۹۹۱ درگیر تنش با ارمنستان بوده است. ارمنستان توانسته منطقه قره‌باغ کوهستانی و هفت منطقه اطراف آن را که در مجامع بین‌المللی جزئی از خاک آذربایجان به شمار می‌رود را به اشغال خود درآورد. در واقع، مهم‌ترین چالش امنیتی باکو از نظر مقامات این کشور، تجاوز ارمنستان به خاک این کشور است. تجاوزی که در اثر آن ۱۶ درصد از خاک این کشور توسط نیروهای ارمنی اشغال شده و هنوز ادامه دارد. همچنین در اثر این تجاوز ۵۸۶ هزار نفر آذری ساکن قره‌باغ به مناطق اطراف آواره شده‌اند. به‌رغم اینکه شورای امنیت با صدور چهار قطعنامه ۸۲۲، ۵۳۸، ۸۷۴، ۸۸۴ اشغال قره‌باغ را محکوم کرده و خواستار خروج نیروهای ارمنی از مناطق اشغالی شده، گروه مینسک متشکل از روسیه، فرانسه و آمریکا تاکنون اقدامی جهت آزادسازی مناطق اشغالی آذربایجان انجام نداده‌اند. (احمدی و پیران، ۱۳۹۶: ۶۲) در چنین شرایطی، باکو برای ایجاد تعادل در برابر فشارهای سیاسی روسیه از یک طرف و آزادسازی اراضی اشغالی خود از دست ارمنستان از طرف دیگر، استراتژی سیاسی اتحاد بیشتر با ترکیه و ائتلاف با غرب و اسرائیل را در پیش گرفته است. (امیدی و خیری، ۱۳۹۷: ۱۵) برای باکو، داشتن رابطه با رژیم صهیونیستی

مسئله مهمی است؛ زیرا این رژیم در مناقشه قره‌باغ کوهستانی همراه با ترکیه از موضع آذربایجان حمایت می‌کند. از دید مقامات آذربایجانی، همکاری‌های آذربایجان و این رژیم از چند جهت حائز اهمیت است: ۱- افزایش همکاری‌های اطلاعاتی با اسرائیل و دریافت تکنولوژی‌های نظامی پیشرفته از این رژیم ۲- مدرن‌سازی نظامی آذربایجان ۳- استفاده از نفوذ لابی‌های صهیونیستی و یهودی در آمریکا برای مقابله با لابی‌های ارمنی که علیه آذربایجان فعالیت می‌کنند. در جریان سفر حیدر علی‌اف، رئیس‌جمهور سابق و فقید جمهوری آذربایجان، به آمریکا در سال ۱۹۹۷ وی خواستار دیدار با سازمان‌های یهودی شد. ۴- استفاده از نفوذ لابی‌های صهیونیستی و یهودی برای گسترش روابط آذربایجان با آمریکا و غرب و جلب حمایت‌های بیشتر از سوی آمریکا. در این میان هدف استفاده از توانمندی تل‌آویو برای بازپس‌گیری اراضی خود از ایروان است. (اسدی کیا، ۱۳۹۲: ۷۲) در واقع، آموزش و مدرنیزه‌کردن ارتش آذربایجان بخش مهمی از همکاری‌های نظامی و امنیتی میان باکو و تل‌آویو است. کمی بعد از جنگ جمهوری آذربایجان و ارمنستان، اسرائیلی‌ها به آموزش نظامی نیروهای آذربایجانی مشغول شدند. آنها به تدریج با ارائه تجهیزات نظامی از قبیل تانک‌های پیشرفته، ضد تانک و سلاح‌های جدید انفرادی پیاده‌نظام، به مدرنیزه کردن ارتش آذربایجان پرداختند. از سال ۱۹۹۲ تا سال ۱۹۹۴ که جنگ بین ارمنستان و آذربایجان ادامه داشت، اسرائیل از طریق ارائه موشک‌های استینگر و ادوات جنگی از باکو حمایت نظامی به عمل آورد.

در این جنگ، جمعیت یهودی آذربایجان نیز در کنار آذری‌ها جنگیدند. در سال ۱۹۹۷ بنیامین نتانیاهو، نخست‌وزیر اسرائیل، سفری غیررسمی به جمهوری آذربایجان داشت که در آن درباره روابط دوجانبه و تهدیدهای ایران مذاکراتی را با حیدر علی‌اف انجام داد. به دنبال آن این دیدار روابط نظامی دو طرف وارد مرحله جدیدی شد؛ به طوری که برخی از کارشناسان آن را نقطه آغازین اتحاد دو کشور می‌دانند. پس از مرگ پدر این سیاست توسط الهام علی‌اف نیز پیگیری شد. (کاظمی، ۱۳۸۷: ۴۶) این رژیم به جمهوری آذربایجان کمک می‌کند هواپیماهای بدون سرنشین در این کشور تولید شود. معاملات تسلیحاتی بین این دو طی

همان سال به بعد بالغ بر ۴ میلیارد دلار برآورد شده است. اسرائیل در تجهیز نیروی دریایی آذربایجان نیز نقشی جدی بر عهده دارد. فروش ۱۲ فروند کشتی برای محافظت از سواحل آذربایجان در دریای خزر در سال ۲۰۱۴ بخشی از همکاری نظامی طرفین در حوزه دریایی است. (فغانی، ۱۳۷۸: ۶۱)

در بین کشورهای اسلامی آذربایجان نزدیک‌ترین همکاری را با رژیم صهیونیستی دارد. به‌گونه‌ای که حتی پس از سردی روابط آنکارا و تل‌آویو این روابط با قدرت ادامه پیدا کرد. رژیم صهیونیستی که برای دهه‌ها با همسایگان عرب و مسلمان خود رابطه خصمانه داشت، تلاش می‌کند برای ارتقاء امنیت و بهبود وجهه خود روابطش را با کشورهای اسلامی افزایش دهد. (امیدی و خیری، ۱۳۹۷: ۲۷) آذربایجان که به لحاظ تاریخی روابط خوبی با یهودیان داشته و از طرف دیگر در همسایگی ایران نیز قرار دارد، بهترین گزینه در این راستا به حساب می‌آید. نگرانی‌های امنیتی اسرائیل از ناحیه ایران عاملی کلیدی در گسترش روابط این رژیم با جمهوری آذربایجان است. تلاش‌های ایران برای دستیابی به فناوری صلح‌آمیز هسته‌ای از نظر اسرائیل چالشی جدی برای امنیت این رژیم به شمار می‌رود. این رژیم برای رفع نگرانی خود، استراتژی دیپلماسی فعال را در مناطق پیرامونی ایران آغاز کرده است. (قاسمی، ۱۳۹۶: ۱۱) لیبرمن وزیر خارجه اسبق اسرائیل، او در سال ۲۰۱۲ مبنی بر اینکه آذربایجان برای اسرائیل مهم‌تر از فرانسه است و بیانگر اهمیت باکو در سیاست خارجی اطلاعیم و تمایل مقامات این رژیم برای اتحاد استراتژیک با باکو است. در این راستا مقامات اسرائیل و تفکرات حمایت خود را از تمامیت ارضی آذربایجان اعلام کرده‌اند. (کاظمی، ۱۳۸۷: ۵۷)

همکاری‌های اطلاعاتی و امنیتی جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی

مراودات و همکاری‌های اطلاعاتی و امنیتی حیاتی در روابط آذربایجان و رژیم صهیونیستی دارد. در اکتبر ۲۰۰۱ دیداری بین حیدر علی‌اف و سفیر وقت این رژیم در جمهوری آذربایجان صورت گرفت و دو طرف تأکید کردند که مواضعشان در رابطه با گروه‌های تروریستی شبیه به هم هست مبادله اطلاعات تجزیه و تحلیل اطلاعات از جمله

اطلاعات ماهواره‌ای و آموزش سرویس‌های اطلاعاتی و امنیتی آذربایجانی از جمله زمینه‌های همکاری امنیتی ۲ کشور است. (اسدی کیا، ۱۳۹۲: ۷۲) یکی از اولویت‌های اسرائیل در همکاری امنیتی با آذربایجان مبارزه با شبکه اطلاعاتی ایران در کشورهای تازه استقلال‌یافته آسیای مرکزی و قفقاز است.

در سال ۲۰۰۷ مقامات آذربایجانی ادعا کردند ۱۵ نفر را که جاسوس ایران بوده‌اند و از فعالیت‌های اسرائیل و غرب اطلاعات جمع می‌کردند دستگیر کرده است. (اسلامی، ۱۳۸۹: ۳۱) در مقابل در فوریه ۲۰۱۲ ایران اعلام کرد که آذربایجان و عوامل و سرویس‌های اطلاعاتی اسرائیل در کشور خود پناه داده است. افرادی که با گذر از مرز وارد خاک ایران شده و دانشمندان هسته‌ای ایران را ترور کردند. (متفکر، ۱۳۹۱: ۲۶) به نظر می‌رسد هدف اصلی اسرائیل از همکاری‌های اطلاعاتی و نظامی با باکو رصد و درنهایت ضربه زدن به برنامه‌های هسته‌ای و موشکی ایران است. بعد از وقوع انقلاب اسلامی در ایران روابط ایران و اسرائیل قطع شد و دو کشور هم دیگر را به چشم دشمن نگاه می‌کنند و در همین چارچوب برنامه هسته‌ای و موشکی ایران و تنش‌ها و نگرانی‌های اسرائیل دامن زده است. (اسلامی، ۱۳۸۹: ۲۸) رئیس‌جمهور سابق این رژیم معتقد بود اسرائیل از سوی هیچ کشوری جز ایران تهدید نمی‌شود. وی ایران را بزرگ‌ترین تهدید برای امنیت و موجودیت اسرائیل اعلام کرده است؛ بنابراین اسرائیل با تمام توان در پی نابودی یا حداقل متوقف کردن برنامه هسته‌ای و موشکی ایران است؛ اقدامی که قبلاً در رابطه با کشورهای عراق و سوریه نیز انجام داده است. البته ایران با کشورهای یادشده هم به لحاظ توانایی پاسخ دادن به اقدامات اسرائیل و هم به لحاظ مسافت تفاوت‌های اساسی دارد و در واقع تأسیسات هسته‌ای ایران در فاصله دورتری از اسرائیل قرار دارند و این موضوعی است که اسرائیل را بیشتر به اجرای راهبرد پیرامونی ترغیب کرده است.

منابع از ایجاد تأسیسات استراق سمع الکترونیکی رژیم صهیونیستی در امتداد سواحل دریای مازندران و مرزهای ایران خبر می‌دهند. سلطه این رژیم بر یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین سیستم‌های ارتباطی آذربایجان یعنی اپراتور تلفن همراه این کشور که توسط شرکت اسرائیلی

باکسل اداره می‌شود زمینه فعالیت این رژیم را آسان‌تر نموده است. (امیدی و خیری، ۱۳۹۷: ۵۳) در سال ۲۰۱۲ مجله آمریکایی فارین پالیسی گزارشی منتشر کرد مبنی بر اینکه جمهوری آذربایجان به اسرائیل اجازه دسترسی به پایگاه‌های هوایی خود را داده است. این ادعا در صورت صحت، قدمی اساسی در رابطه با حمله احتمالی این رژیم به تأسیسات هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌رود. البته هم مقامات آذربایجانی و هم مقامات اسرائیلی موضوع را رد کرده‌اند. (قاسمی، ۱۳۹۶: ۱۹) بنابراین این احتمال وجود دارد که در صورت بالا گرفتن تنش بین ایران و اسرائیل تل‌آویو تلاش کند از پایگاه‌های موجود در جمهوری آذربایجان برای ضربه زدن به تأسیسات هسته‌ای کشورمان استفاده کند. باین‌حال فعلاً شواهد محکمی مبنی بر اینکه باکو چنین اجازه‌ای به اسرائیل داده باشد، وجود ندارد.

همکاری‌های اقتصادی جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی

سطح اقتصادی جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی قابل توجه است. میزان مبادلات تجاری باکو و تل‌آویو در سال ۲۰۱۵ حدود ۵ میلیارد دلار بوده است که بیشتر از مبادلات تجاری فرانسه و اسرائیل است. (امیدی و خیری، ۱۳۹۷: ۳۵) نیاز مبرم آذربایجان به تکنولوژی‌های پیشرفته پیشرفته‌ای اقتصادی و سرمایه‌گذاری خارجی و نبود این امکانات در منطقه قفقاز جنوبی، مقامات جمهوری آذربایجان را متقاعد کرده که با برقراری رابطه با اسرائیل که دارای تکنولوژی پیشرفته در بخش‌های صنعت کشاورزی و همچنین دارای سرمایه‌های لازم برای سرمایه‌گذاری است می‌تواند به اقتصاد آذربایجان کمک کند. وجود ذخایر عظیم انرژی در سواحل آذربایجان که در حدود هفت میلیارد بشکه نفت خام و ۳۵ تریلیون فوت مکعب گاز طبیعی است این کشور را به بازیگری مطرح در بازار صنایع انرژی تبدیل کرده است. (دانشکده امنیت ملی، ۱۳۸۶: ۳۹) رژیم صهیونیستی تلاش‌های دیپلماتیک زیادی برای سرمایه‌گذاری در حوزه‌های نفتی و گازی آذربایجان انجام داده و بیشترین حجم روابط تجاری میان باکو و تل‌آویو مربوط به فعالیت در زمینه انرژی است. اسرائیل پس از ایتالیا دومین واردکننده نفت آذربایجان است در سال ۲۰۱۵ جیم ۴۰ درصد نفت مصرفی

خود را از باکو وارد کرده است. در اوت ۱۹۹۷ بنیامین نتانیاهو نخست‌وزیر وقت این رژیم در دیدار با حیدر علیف تأمین نفت موردنیاز کشور از طریق آذربایجان را در راستای منافع ملی اسرائیل توصیف کرد در چنین شرایطی شرکت‌های صهیونیستی در صنعت انرژی جمهوری آذربایجان حضوری فعال دارند برای نمونه (شرکت مادک) که در عرضه‌کننده فن‌آوری پیشرفته در صنایع نفت و گاز است، در جمهوری آذربایجان دارای شعب فعال می‌باشد. داشتن بازار ۴۰ درصدی در اسرائیل با توجه به اینکه ۹۰ درصد صادرات آذربایجان را نفت و گاز تشکیل می‌دهد برای باکو بسیار مهم است. دشمنی ایدئولوژیک از را با اسرائیل و عدم اطمینان خاطر اسرائیل از تأمین امنیت انرژی این رژیم از سوی کشورهای حوزه خلیج‌فارس باعث جلب‌توجه مقامات اطلاعاتی به حوزه نفتی و گازی خزر برای سرمایه‌گذاری و واردات انرژی در طولانی‌مدت شده است و این تمایل به تداوم روابط اقتصادی در درازمدت یکی از دلایل تمایل این رژیم برای اتحاد استراتژیک با آذربایجان هستند. (امیدی و خیری، ۱۳۹۷: ۳۸)

تأثیر روابط جمهوری آذربایجان و اسرائیل بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

روابط آذربایجان و رژیم صهیونیستی بر ابعاد مختلف بر روابط تهران و باکو تأثیر منفی گذارده است؛ اما اگر امنیت و تهدید را در پیروی از رویکرد «باری بوزان» به پنج مقوله: نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تقسیم کنیم، تهدیدات ناشی از روابط باکو و تل‌آویو بیشتر بر امنیت ملی ایران و در دو بخش نظامی و سیاسی تحت تأثیر می‌گذارد. این رژیم در تلاش است با استفاده از اقداماتی نظیر ایجاد سامانه‌های راداری پیشرفته و پایگاه‌های استراق سمع در مجاورت مرزهای ایران، انجام فعالیت‌های جاسوسی، موقعیت خود را در برابر ایران ارتقاء بخشیده و برای انجام عملیات ضربتی علیه ایران، آمادگی داشته باشد و همچنین آسیب‌پذیری جمهوری اسلامی ایران را نیز افزایش دهد. (احمدی و پیرآن، ۱۳۹۶: ۶۲) به همین دلایل مقام‌های ایرانی بارها از روابط دوستانه جمهوری آذربایجان با این رژیم اظهار نگرانی کرده و دولت جمهوری آذربایجان را به همکاری با جاسوسان و

تروریست‌های اسرائیل متهم کرده‌اند. رسانه‌های جمهوری اسلامی ایران نیز بحث‌های زیادی درباره جاسوسی اسرائیل علیه ایران از طریق آذربایجان صورت گرفته است. در شهریور ۱۳۹۳ ایران پهپاد متعلق به این رژیم را بر فراز نطنز مورد هدف قرار داد که رسانه‌ها مبدأ حرکت آن را منطقه نخجوان جمهوری آذربایجان اعلام کرده‌اند. (کاظمی، ۱۳۹۷: ۷۶) فارین پالیسی در سال ۲۰۱۲ گزارش داد که باکو به رژیم صهیونیستی اجازه داده است که در صورت درگیری احتمالی بین تهران و تل‌آویو از پایگاه‌های نظامی جمهوری آذربایجان برای بمباران ایران استفاده کند که البته با انکار مقامات آذربایجان مواجه شد. از دید مقامات رژیم صهیونیستی برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران نه تنها برای آن رژیم بلکه برای کل منطقه غرب آسیا خطری جدی به شمار می‌رود؛ بنابراین قبل از اقدامات شورای امنیت باید از کلیه روش‌ها برای ضربه زدن به این برنامه یا متوقف کردن آن استفاده می‌شد؛ زیرا ایران را دشمن شماره یک اسرائیل است. نمونه‌های بالا در این چارچوب قابل‌درک است. راهبرد امنیت ملی اسرائیل مبتنی بر جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای غرب آسیا است؛ بنابراین اسرائیل که ایران را به‌عنوان تهدیدکننده اصلی امنیت ملی و موجودیت خود می‌داند از هسته‌ای شدن ایران هراس دارد و حتی تهدید کرده که در صورت عدم اقدام جدی از سوی شورای امنیت در راستای جلوگیری از هسته‌ای شدن ایران تأسیسات هسته‌ای این کشور را مورد هدف قرار خواهد داد. (قاسمی، ۱۳۹۶: ۳۷) علاوه بر این، حضور نظامی - امنیتی تل‌آویو در جمهوری آذربایجان با توجه به تعارضات استراتژیک این رژیم با ایران می‌تواند به تشدید فضای نظامی‌گری در منطقه منجر شود که ضمن واگرایی سیاسی امنیتی میان کشور جمهوری آذربایجان با جمهوری اسلامی ایران محیط امنیتی پیرامون ای ایران را ناامید کرده و باعث چالشی جدی برای جمهوری اسلامی ایران شود.

از طرف دیگر حضور این رژیم ممکن است باعث بسترسازی حضور ناتو و آمریکا در قفقاز جنوبی شود. (نیاکویی و کریمی پور، ۱۳۹۷: ۴۱) همه این موارد تهدیدی برای جمهوری اسلامی ایران است. در استراتژی امنیت ملی اسرائیل، نفوذ اقتصادی مقدم نفوذ سیاسی قلمداد می‌شود. موازنه قوای نظامی نیازمند اقتصاد قوی است. رژیم صهیونیستی به دنبال تضعیف

اقتصادی ایران نیز هست. حمایت و لابی‌گری‌های گسترده تل‌آویو و لابی‌های صهیونیستی برای اعمال تحریم‌های بیشتر از سوی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران گواه روشنی بر این مدعا است. (توسلی رکن آبادی، ۱۳۸۹: ۶۲) در چنین شرایطی اولویت استراتژیک اسرائیل در توسعه روابط اقتصادی و دیپلماتیک با کشورهای آسیای میانه و قفقاز جلوگیری از گسترش نفوذ ایران و ممانعت از مشارکت ایران در پروژه‌های اقتصادی به‌خصوص پروژه‌های مرتبط با نفت و گاز این منطقه است. همکاری‌های سیاسی و اقتصادی باکو و تل‌آویو به کاهش حوزه نفوذ و تأثیرگذاری جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان و منطقه آذربایجان می‌انجامد. این حضور اقتصادی این رژیم در بخش‌های مختلف اقتصاد جمهوری آذربایجان علاوه بر اینکه زمینه‌ساز ارتقاء دیگر زمینه‌های همکاری است که باعث می‌شود سطح همکاری‌های ایران در این حوزه آب و بهره‌گیری از مزایای اقتصادی آن به‌شدت کاهش یابد که این مسئله زیان‌های اقتصادی و کاهش نفوذ سیاسی ایران را در منطقه به دنبال خواهد داشت. (اسدی کیا، ۱۳۹۲: ۴۱) از طرف دیگر تأمین امنیت انرژی رژیم صهیونیستی می‌تواند زمین ضریب امنیتی آن را بالا برده و آسیب‌پذیری‌اش را در مقابل مخالفان و دشمنان نظیر ایران را کاهش دهد.

مورد دیگر از اهداف رژیم صهیونیستی از حضور در جمهوری آذربایجان مقابله با گسترش نفوذ ایران و جلوگیری از شکل‌گیری نظم منطقه‌ای مطلوب ایران در منطقه قفقاز است. برای تحقق هدف مذکور تل‌آویو معمولاً جمهوری اسلامی ایران را به‌عنوان تهدیدکننده امنیت ملی نظام حکومتی و ثبات داخل دولت‌های منطقه معرفی کرده و خطر گسترش بنیادگرایی اسلامی را تبلیغ می‌نماید. ایران هراسی هدفی است که مقامات این رژیم مقررات آن را تبلیغ می‌کنند. (رنجبر، ۱۳۹۲: ۵۹) این وضعیت شرایط را برای ترویج و تبلیغ ایران‌هراسی در منطقه و به‌ویژه در جمهوری آذربایجان تسهیل می‌کند؛ بنابراین در شرایطی که غرب و متحد منطقه‌ای آن یعنی تل‌آویو در تلاش هستند برای طرح اتهاماتی نظیر حمایت جمهوری اسلامی ایران از بنیادگرایی اسلامی و گروه‌های تروریستی ذهنیتی منفی و امنیتی نسبت به

جمهوری اسلامی ایران در بین نخبگان و افکار عمومی کشورهای حوزه قفقاز از جمله جمهوری آذربایجان ایجاد کنند، این مسئله بسیار مهمی است و نمی‌توان آن را نادیده گرفت. یکی از سناریوهایی که در رابطه با دورنمای گسترش رابطه آذربایجان با رژیم صهیونیستی و تأثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران مطرح می‌شود حاکی از حمله احتمالی این رژیم به ایران از پایگاه‌های آذربایجان است. سناریو دیگری که مطرح می‌شود این است که این همکاری‌ها نمی‌تواند گسترده باشد، چراکه آذربایجان می‌داند که ایران همسایه این کشور با مرزهای طولانی است و وابستگی‌هایی در زمینه‌های اقتصادی به ایران دارد و از منظر مسائل امنیتی نیز به این موضوع توجه می‌کند. با نگرش به رویکرد سیاست خارجی ایران به این رژیم و با در نظر داشتن موارد واگرائی‌های ایران و آذربایجان در عرصه سیاست‌های خارجی و داخلی از یکسو و مشکلات موجود ایران در مناسبات با غرب به‌ویژه آمریکا و با تعداد نسبتاً زیادی از کشورهای مسلمان در خاورمیانه و خلیج فارس، عملاً اتحادی نانوشته میان این کشورها علیه ایران در عرصه‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری پدید آمده است. در این میان کشور آذربایجان که نگران ترویج و رشد اسلام سیاسی و تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم ایران در این فرایند است، با اسرائیل و بر اساس محل تلاقی این اهداف می‌تواند همکاری‌هایی را برای مهار ایران انجام دهند. به‌ویژه آنکه می‌دانند آمریکا نیز پشتیبان آنها خواهد بود؛ بنابراین اسرائیل از همه امکانات و ابزارهای خود در سطح جهان، منطقه و کشورهای هم‌مرز با ایران برای مقابله با نفوذ ایران استفاده خواهد کرد؛ اما اینکه آذربایجان تا چه حدودی با این کشور همکاری کند، جای سؤال است.

نتیجه‌گیری

بعد از جنگ قره‌باغ و سلطه ارمنستان بر این منطقه، رویه‌های غرب‌گرایانه در سیاست خارجی جمهوری آذربایجان تشدید شد. در این شرایط باکو در برابر حمایت روسیه از ارمنستان سعی در جلب حمایت غرب از خود کرده و به این امید است که بتواند در برابر ارمنستان و روسیه توازن ایجاد کند. (فغانی، ۱۳۷۸: ۱۱۳) با توجه به جایگاه و اهمیت اسرائیل

در بین کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا رهبران باکو به برقراری رابطه با اسرائیل روی آورده‌اند. همچنین، با توجه به تحریم تسلیحاتی سازمان همکاری و امنیت اروپا علیه ارمنستان و آذربایجان، اسرائیل منبع مناسبی برای تأمین نیازهای تسلیحاتی آذربایجان محسوب می‌شود. در این وضعیت و با توجه به خصومت و دشمنی در روابط ایران و اسرائیل و تلاش تل‌آویو برای مقابله با ایران، روابط جمهوری آذربایجان و اسرائیل اهمیت زیادی برای هر دو طرف دارد. در واقع آذربایجان در راستای مقابله با ارمنستان و قضیه (ناگورنو قره‌باغ) و کسب حمایت‌های نظامی اطلاعاتی و اقتصادی به سمت نوعی اتحاد و همکاری راهبردی با اسرائیل پیشرفته است. در مقابل رژیم صهیونیستی نیز در چارچوب «دکترین پیرامونی» که هدف آن رهایی از انزوا و یافتن دوستانی در منطقه برای اعمال فشار بر رقبای و دشمنان خود است و همکاری‌های نزدیک با جمهوری آذربایجان اقبال نشان داده است. در چنین شرایطی روابط آذربایجان و ایران همچنان در نوسان خواهد بود. این نوسان تأثیر خود را در عرصه اقتصاد به‌خوبی نشان داده است. (اسدی کیا، ۱۳۹۲: ۲۳) در سال ۲۰۰۷ حجم مبادلات تجاری دو کشور حدود ۴۵۰ میلیون دلار بود ولی در سال ۲۰۱۱ به ۳۰۰ میلیون دلار کاهش یافته و به‌این ترتیب تنها ۸ درصد از کل تجارت خارجی و آذربایجان با ایران بوده است. البته در سال ۲۰۱۵ این میزان به یک میلیارد دلار رسید و دلیل عمده این فراز و نشیب‌ها مسائل سیاسی امنیتی و دخالت‌های آمریکا و رژیم صهیونیستی است. با توجه به سیاست اتکا به قدرت هژمون از سوی کشورهای قفقاز، این احتمال وجود دارد که با حضور هرچه بیشتر رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان زمینه مساعدتری برای کاهش نفوذ جمهوری اسلامی ایران در منطقه قفقاز به وجود آمده و برای مقابله با این مسئله نیاز است جمهوری اسلامی ایران نگاه واقع‌بینانه به مسائل جمهوری آذربایجان داشته و در راستای افزایش اعتماد متقابل بین تهران و باکو تلاش کند.

منابع فارسی

۱. آقابخشی، علی (۱۳۸۷). فرهنگ علوم سیاسی، تهران: نشر دانش.
۲. افتخاری، اصغر (۱۳۷۹). مراحل بنیادین در مطالعات امنیت ملی، تهران: نشر جهاد دانشگاهی.
۳. جهان بزرگی، احمد (۱۳۸۸). امنیت در نظام سیاسی اسلام، اصول و مؤلفه‌ها، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۴. فغانی، حجت‌الله، (۱۳۷۸). گسترش ناتو به شرق، تهران: مرکز مطالعات آسیای میانه.
۵. دانشکده امنیت ملی (۱۳۸۶). جزوه راهبردهای ارتقاء امنیت ملی ج.ا.ایران. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۶. گروه مطالعات امنیت ملی (۱۳۸۷). نظریه امنیت در ج.ا.ایران. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۷. رنجبر، مقصود (۱۳۹۲). امنیت ملی و نظام بین‌المللی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز.
۸. متفکر، حسین (۱۳۹۱)، جنگ روانی. تهران: پژوهشکده تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
۹. امیدی، علی و مصطفی خیری، تهران (۱۳۹۷)، تأثیر روابط جمهوری آذربایجان و اسرائیل بر امنیت ملی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال نوزدهم، شماره سوم.

۱۰. احمدی، حسین و جلیل پیرآن، تهران (۱۳۹۶)، رژیم امنیتی حوزه دریای خزر پس از فروپاشی اتحاد شوروی تا ۲۰۱۸؛ موانع و چالش‌ها، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، شماره شانزدهم.
۱۱. مورگنتا، هانس جی. (۱۳۸۴) سیاست میان‌ملت‌ها، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران: وزارت امور خارجه.
۱۲. جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۸۲)، روابط خارجی ایران بعد از انقلاب اسلامی، تهران: آوای نور.
۱۳. کاظمی، احمد (۱۳۹۷)، امنیت در قفقاز جنوبی، تهران: ابرار معاصر
۱۴. اسدی کیا، بهناز (۱۳۹۲)، جمهوری آذربایجان، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
۱۵. دانشکده امنیت ملی (۱۳۸۶). جزوه راهبردهای ارتقاء امنیت ملی ج.ا.ایران. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۶. گروه مطالعات امنیت ملی (۱۳۸۷). نظریه امنیت در ج.ا.ایران. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۷. اسلامی، علیرضا (۱۳۸۹). امنیت ملی در جهان سوم، تهران: نشریه دیده‌بان امنیت، شماره چهل و سوم. پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۸. قاسمی، حسن (۱۳۹۶). برداشتهای متفاوت از امنیت ملی. تهران: فصلنامه سیاست دفاعی، شماره دوم.
۱۹. نیاکویی، سید امیر و کریمی پور، داود (۱۳۹۷) «دیپلماسی انرژی اسرائیل: مبانی و اهداف منطقه‌ای»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌الملل، شماره بیست و سوم.

منابع انگلیسی

1. Czechowska, Lucyna (2013), "the Concept of Strategic Partnership as an Input in the Modern Alliance Theory", *The Copernicus Journal of Political Studies*, No. 2 (4).
2. Israel Ministry of Foreign Affairs (2009), "President Shimon Peres in Azerbaijan and Kazakhstan for Historic First Visit".
3. Buris, Gregory, (2018). *Turkey–Israel: Speed, the middle est quarterly. Fall. I Buzan Barry, Dewald, Juab, A New Security Framework Analysis.*